

معصومه کمال‌الدینی

جامعه‌شناسی

فاجعه

مروری بر نظریه‌های اجتماعی

فجایع طبیعی

با پیشگفتاری از

دکتر مصطفی ازکیا و دکتر موسی عنبری

سرشناسه	: کمال‌الدینی، معصومه، ۱۳۵۷-
عنوان و نام پدیدآور	: جامعه‌شناسی فاجعه: مروری بر مفاهیم اجتماعی فجایع طبیعی نویسنده: معصومه کمال‌الدینی؛ با پیشگفتاری از مصطفی‌ازکیا و موسی‌عنبری.
مشخصات نشر	: تهران: اندیشه‌احسان، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۳۱۶ ص؛ ۲۱×۱۴ س.م.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۶۷۱۹۹۹-۵
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: مروری بر مفاهیم اجتماعی فجایع طبیعی.
موضوع	: بلاهای طبیعی -- جنبه‌های اجتماعی
موضوع	: Natural disasters -- Social aspects
موضوع	: بلاهای طبیعی -- ایران -- جنبه‌های اجتماعی
موضوع	: IranSocial aspects -- Natural disasters
موضوع	: امدادسانی -- جنبه‌های اجتماعی
موضوع	: Disaster relief-- Social aspects
موضوع	: امدادسانی -- ایران -- جنبه‌های اجتماعی
موضوع	: -- Social aspects -- IranDisaster relief
شناسه‌افزوده	: از کتابخانه ملی، ۱۳۳۰ -
رده‌بندی کنگره	: B۵۱۴
رده‌بندی دیویی	: ۳۳۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۶۱۲۵۷۵۹

اندیشه اصیلا

جامعه‌شناسی فاجعه: مروری بر مفاهیم اجتماعی فجایع طبیعی

مؤلف: معصومه کمال‌الدینی

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۹ شمارگان: ۵۰۰ قیمت: ۷۲۰۰۰ تومان

طراح و گرافیک: پرویز بیانی چاپ: هوران

آماده‌سازی و تولید: انتشارات اندیشه‌احسان صفحه‌آرایی: سودابه بیات

تمامی حقوق این اثر محفوظ است. تکثیر یا تولید مجدد آن کلاً و جزئاً (چاپ، فتوکپی، صوت، تصویر و انتشار الکترونیکی) بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است و پیگرد قانونی دارد.

دفتر نشر: تهران، خیابان انقلاب، روبه‌روی درب اصلی دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده، طبقه ۲، واحد ۵۰۷

تلفن: ۰۲-۶۶۴۶۶۰۰۲ - تلگرام: ۰۲-۹۱۹۱۵۵۱۸۰۲ - سایت: www.andishehehsan.com

فروشگاه: تهران، خیابان انقلاب، روبه‌روی درب اصلی دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده، طبقه همکف، واحد ۳۱۷

andishe_ehsan

sociologybookstore - ۶۶۴۶۶۰۰۱ - تلفن:

فهرست

۵	فهرست
۹	پیشگفتار
۱۱	پیشگفتار دوم
۱۵	گشایش کتاب
۱۹	مقدمه

بخش اول - ادبیات اجتماعی فاجعه

۲۵	فصل اول - فاجعه چیست؟
۲۵	مقدمه
۳۰	ریشه‌شناسی لغوی فاجعه
۳۳	واژه‌شناسی اجتماعی فاجعه
۳۵	تقسیم‌بندی اجتماعی واژه فاجعه
۳۵	تقسیم‌بندی تیپ ایدئال
۳۷	تقسیم‌بندی سه مرحله‌ای تاریخی
۴۰	تقسیم‌بندی سه‌محوری رونالد پری (۲۰۰۶)
۴۹	مروزی بر انواع فجایع طبیعی
۴۹	زلزله

۵۲	..... سیل
۵۳	..... خشکسالی
۵۵	..... منابع فصل اول
۵۹	..... فصل دوم - چستی جامعه‌شناسی فجایع طبیعی
۵۹	..... مقدمه
۶۰	..... مفروضات
۶۷	..... جامعه‌شناسی فاجعه و مدیریت بحران
۷۱	..... منابع فصل دوم
۷۳	..... فصل سوم - روکرده‌ها، نظری جامعه‌شناسی فجایع طبیعی
۷۳	..... مقدمه
۷۸	..... نظریه‌های کلاسیک جامعه‌شناسی
۷۸	..... نظریه نظم اجتماعی و فجایع طبیعی
۸۱	..... نظریه همبستگی اجتماعی و فجایع طبیعی
۸۴	..... نظریه مارکسیسم و فجایع طبیعی
۸۶	..... نظریه‌های ساختارگرایی و فجایع طبیعی
۸۷	..... نظریه بوم‌شناسی اجتماعی - سیاسی و فجایع طبیعی
۹۰	..... مفاهیم اجتماعی و جامعه‌شناسی فاجعه
۹۰	..... مفهوم تغییرات اجتماعی
۹۷	..... مفهوم آسیب‌پذیری اجتماعی
۱۰۸	..... مفهوم تاب‌آوری اجتماعی
۱۱۳	..... مفهوم پیامدهای اجتماعی
۱۱۶	..... الف - تأثیرات اجتماعی
۱۲۱	..... ب - تأثیرات جمعیت‌شناختی
۱۲۲	..... ج - تأثیرات اقتصادی
۱۲۳	..... د - تأثیرات سیاسی

۱۲۶.....مدیریت بحران اجتماع محور (CBDM).....

۱۳۲.....فرایند اجرای مدیریت اجتماع محور.....

۱۳۴.....منابع فصل سوم.....

بخش دوم - جنسیت و فجایع طبیعی

۱۴۳.....فصل چهارم - جنسیت و فجایع طبیعی.....

۱۴۳.....مفهوم‌شناسی جنسیت.....

۱۴۵.....جنسیت و فجایع طبیعی.....

۱۵۱.....نیولوژی تفاوت‌های جنسیتی در فجایع طبیعی.....

۱۵۶.....رویکردهای جامعه‌شناسی جنسیت و فجایع طبیعی.....

۱۵۶.....۱- رویکرد آسیب‌پذیر اجتماع زنان.....

۱۵۸.....۲- رویکرد فمینیسم.....

۱۶۱.....فمینیست و فجایع طبیعی.....

۱۶۳.....مروری بر مفاهیم اجتماعی جنسیت و فجایع طبیعی.....

۱۶۳.....نقش‌های جنسیتی.....

۱۶۴.....پیامدهای جنسیتی فجایع طبیعی.....

۱۷۱.....تغییرات خانوادگی زنان (دگردیسی خانوادگی).....

۱۷۵.....نتیجه‌گیری.....

۱۷۸.....منابع فصل چهارم.....

۱۸۳.....فصل پنجم - نمونه عملی.....

بررسی پیامدهای اجتماعی فاجعه زلزله با دیدگاه جنسیتی، مورد مطالعه: زنان
بازمانده از زلزله ۱۳۸۲ بم.....

۱۸۳.....

۱۸۴.....مروری بر شهرستان بم و زلزله ۵ دی ماه ۱۳۸۲.....

۱۸۷.....ویژگی‌های جمعیت‌شناختی زنان بم قبل و بعد از زلزله.....

پیشگفتار

سرزمین ما از لحاظ جغرافیایی و بلایای طبیعی از زمره کشورهای آسیب‌پذیر است. به‌گونه‌ای که تأثیرات اجتماعی و فرهنگی این فجایع حتی در ادبیات جامعه ما رسوخ گریه است و کمتر دیوان نظم و نثری را می‌توان پیدا کرد که مفاهیمی چون خشکسالی، سیل، زلزله، قتلحی در آن مطرح نشده باشد. با وجود این بررسی‌های علمی و پژوهشی‌های جامعه‌شناختی پیرامون تأثیرات اجتماعی و فرهنگی فجایع طبیعی در کشور ما تا این اواخر کمتر مورد توجه پژوهشگران و علمای اجتماعی قرار گرفته است و دلیل این مدعا تعداد اندک کتب جامعه‌شناسی در این زمینه است. اثر حاضر که پیرامون فجایع طبیعی و اثرات آن بر جامعه انسانی تدوین شده، نتیجه یک پژوهش اجتماعی است. نویسنده خانم معصومه کمال‌الدینی در طول یک بازه زودهنگام مطالعه این کار را انجام داده است. در این کتاب مباحث متعددی نظیر ریشه‌شناسی اجتماعی فاجعه، تغییرات اجتماعی، آسیب‌پذیری اجتماعی، تاب‌آوری اجتماعی و بالاخره پیامدهای اجتماعی فرهنگی فاجعه مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. از سویی، با تأکید بر این موضوع که فجایع طبیعی در ارتباط با افشار اجتماعی، گروه‌های جنسیتی، اقلیت‌های قومی، زنان و کودکان، گروه‌های فرودست جامعه، اثرات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی متفاوتی دارند، مؤلف کتاب کوشیده است با عنایت به مطالعه موردی خود این اثرات و پیامدها را به وضوح روشن سازد.

از زمره مباحثی که به اهمیت این کتاب افزوده است. پژوهشی است که مؤلف در مطالعه آثار اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی زلزله بم انجام داده است. در این مطالعه نامبرده توانسته مفاهیم و گزاره‌های اجتماعی جدیدی پیرامون جامعه‌شناسی فاجعه تولید کند و به بومی‌سازی این رشته علمی پردازد و ادبیات جامعه‌شناسی را پربارتر کند. امید است این اثر مورد توجه اصحاب علوم اجتماعی به‌ویژه دانشجویان مقطع دکتری در گرایش‌های جامعه‌شناسی فرهنگی، مسائل اجتماعی، گروه‌های اجتماعی و سایر دانشجویان رشته‌های مردم‌شناسی، ماکروکاری اجتماعی و مطالعات توسعه قرار گیرد. از خداوند منان توفیق تدوین و ارائه این پژوهشگر علاقه‌مند به مسائل اجتماعی ایران را در عرصه پژوهش و تحقیق خواستارم.

مصطفی ازکیا

استاد دانشگاه تهران

اسفند ۱۳۹۸